https://doi.org/10.59295/stctce2025.II.16 CZU: 347.99:342.565.2:321.01

PRINCIPIUL INDEPENDENȚEI JUDICIARE ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE. EVOLUȚIE ȘI LEGITĂȚI

THE PRINCIPLE OF JUDICIAL INDEPENDENCE IN THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT: EVOLUTION AND LEGAL PATTERNS

Ștefan MILICENCO,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0002-3241-5337,
e-mail: milicenco@gmail.com

Abstract. *In the Republic of Moldova, the issue of judicial independence has gained momentous importance. This is evidenced, in no small part, by the recent progression of the justice system reform. The Constitutional Court has always been tasked with a major role in interpreting and driving forward the principle of judicial independence. The object of this study is to expound the evolution of the principle of judicial independence in the jurisprudence of the Constitutional Court and to establish its patterns. The findings show that the Constitutional Court's jurisprudence in this regard can be delineated in correspondence to three time periods: 1995-2000; 2001-2010; and 2011 to the present day. It is argued that as of 2011, the Constitutional Court has been most active in scrutinizing the principle of judicial independence. The main reason is that during this period, almost all the criteria for assessing judicial independence have suffered legislative interventions, which have also contributed to growing complexity of related constitutional concerns.*

Cuvinte-cheie: *independența judiciară, Curtea Constituțională, Consiliul Superior al Magistraturii, putere politică.*

• Introducere

Puterea judecătorească este unul dintre compartimentele puterii de stat. Ea reprezintă prerogativa unei societăți organizate în stat de a asigura dreptatea și echitatea socială, precum și protecția drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor [1, p. 518]. Tradițional deja pentru spațiul civilizațional european, independența este considerată o condiție fundamentală și imanentă a justiției. Independența poate fi privită ca o însușire calitativă a puterii judecătorești în ansamblu, cât și a judecătorului. Această distincție nu poate fi neglijată nici conceptual, nici practic. Or, atunci când independența judiciară este garantată doar instituțional (adică pentru puterea judecătorească, prin desprindere de la puterea legislativă și cea executivă), judecătorii pot fi forțați să execute ordinele *nomenclaturii* judecătorești. În ipoteza dată, judecătorul și-a pierdut abilitatea (poate definitiv) de exercitare a atribuțiilor fără a fi influențat sau controlat de oricare alți subiecți.

În Republica Moldova, independența judiciară a fost ridicată la rang constituțional: art. 6 prevede echilibrul dintre cele trei puteri de stat separate, art. 114 – competența exclusivă a instanțelor judecătorești de a înfăptui justiția, iar art. 116 alin. (1) – recunoașterea independenței și autorității judecătorilor [2]. Independența judiciară se află în centrul preocupărilor de reformare a justiției. Rolul major în darea unui efect util principiului independenței judiciare îl are Curtea Constituțională. În continuare, vom încerca să facem o radiografie a acestui principiu în jurisprudența Curții Constituționale, ceea ce ne va permite să-i stabilim coordonatele și legitățile de evoluție.

• Materiale și metode

Acest articol se bazează pe doctrina din Republica Moldova, precum și pe legislația națională și jurisprudența constituțională cu privire la sistemul judecătoresc. În procesul de cercetare am folosit metodele de analiză sistemică, logică și formal-dogmatică.

• Rezultate și discuții

În rezultatul analizei jurisprudenței Curții Constituționale din perioada anilor 1995-2025, am identificat 42 de hotărâri, 22 de decizii și trei avize în care a fost tratat principiul independenței judiciare.

Dar mai întâi de toate, trebuie să facem o precizare terminologică. De ce, din punctul nostru de vedere, termenul de „independență judiciară", mai rar folosit de către autorii autohtoni, este cel mai potrivit pentru a reflecta deopotrivă independența puterii judecătorești și a judecătorului?

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul „judiciar" este definit ca ceea ce ține de justiție, privitor la justiție; judecătoresc [3]. Astfel, acest adjectiv, fiind suficient de generic, exprimă independența ca o însușire calitativă a puterii judecătorești, cât și a judecătorului. Meritul termenului de „independență judiciară" este și că acesta reprezintă o transpunere fidelă din alte limbi ale Europei a aceluiași concept: *judicial independence*, *indépendance judiciaire*, *richterliche Unabhängigkeit*, судебная независимость etc.

Primul act al Curții Constituționale de abordare a principiului independenței judiciare a fost Hotărârea nr. 16/1996 [4]. La acea dată, fundamentul juridico-legal al mecanismului de garantare a principiului dat (i.e. Legea nr. 514/1995 privind organizarea judecătorească [5], Legea nr. 544/1995 cu privire la statutul judecătorului [6] și Legea nr. 789/1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție [7]) era în mare măsură clădit. În scurt timp, a fost adoptată și Legea nr. 947/1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii [8].

Prin Hotărârea menționată, a fost recunoscută constituționalitatea Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 5/1996, prin care trei judecători au fost eliberați din funcția de președinte de judecătorie [4]. Motivul pentru care a fost contestată (de către un deputat) constituționalitatea Decretului în cauză a ținut de garanțiile de inamovibilitate a judecătorului [ibid., pct. 2]. Art. 123 din Constituție prevedea atribuțiile Consiliului Superior al Magistraturii în ceea ce vizează cariera judecătorilor, însă acest organ încă nu era funcțional la data emiterii Decretului [ibid, pct. 3]. Cei trei președinți de judecătorie au fost eliberați din funcție pe baza adresărilor (în care se invoca administrarea defectuoasă a judecătoriilor) făcute de ministrul Justiției și de președintele Judecătoriei Supreme, care, în esență, în această procedură au substituit Consiliul Superior al Magistraturii [ibid., pct. 4]. Considerând că acest fapt a subminat independența judecătorilor respectivi, un judecător constituțional a formulat o opinie separată [ibid.].

Concluzia pe care Curtea Constituțională a făcut-o privind atribuțiile Președintelui Republicii Moldova în perioada creării noului sistem judecătoresc (în temeiul art. III alin. (7) din Dispozițiile finale și tranzitorii ale Constituției) a trecut testul timpului [ibid, pct. 3]. Pe de altă parte, distincția pe care Curtea Constituțională a stabilit-o, sub aspectul garanțiilor inamovibilității, între calitatea de judecător și cea de președinte de judecătorie este, cel puțin, discutabilă

[ibid., pct. 4]. Or, deși legea în vigoare în acea perioadă încă nu reglementa expres numirea în funcție administrativă ca un element (protejat de garanțiile inamovibilității) al carierei judecătorului, art. III alin. (1) din Dispozițiile finale și tranzitorii ale Legii nr. 544/1995 enunța că și președinții instanțelor judecătorești sunt inamovibili [6].

În continuare, în perioada anilor 1997-2000, au fost emise încă șase hotărâri relevante studiului nostru: nr. 10/1997 [9], 35/1997 [10], 38/1997 [11], 5/1998 [12], 4/2000 [13] și 40/2000 [14]. Toate aceste hotărâri au fost adoptate unanim. Majoritatea s-au axat pe justificarea garanțiilor sociale și materiale pentru judecători ca mijloc de consolidare a independenței lor.

Dar ne interesează în mod deosebit Hotărârea nr. 10/1997. Acest caz este primul care abordează independența judiciară și în care Curtea Constituțională a fost sesizată de către o instanță judecătorească (Curtea Supremă de Justiție) [9]. În plus, Hotărârea nr. 10/1997 este primul act al Curții Constituționale care evidențiază suficient de clar că niciun judecător nu se poate afla în relații de subordonare față de autoritățile publice [ibid.]. Claritatea rezultă îndeosebi din conexiunea pe care Curtea Constituțională a stabilit-o între compoziția Consiliului Superior al Magistraturii și independența judiciară [ibid.]. În al treilea rând, Hotărârea respectivă reprezintă unul dintre primele acte ale Curții Constituționale care s-a bazat plenar și pe expertiza susținută de Consiliul Europei (sau a unuia dintre organele sale) [ibid.].

Perioada anilor 2001-2010 nu a fost prolifică pentru jurisprudența Curții Constituționale în materie de independență judiciară. Am identificat doar șase hotărâri pertinente. De altfel, activitatea în ansamblu a Curții Constituționale în această perioadă poate fi caracterizată ca una de stagnare. Constatarea nu se bizuie doar pe factorul numeric; Curtea Constituțională își exercita jurisdicția la sesizarea subiecților prevăzuți de lege. Notabil este că jurisprudența din perioada menționată a avut o contribuție modestă în dezvoltarea principiului independenței judiciare. Gravitatea situației a fost exacerbată pe fundalul multiplelor evenimente de la începutul anilor 2000 ce puteau fi calificate drept atacuri la adresa independenței judiciare, cum ar fi înlăturarea masivă (și în aparență discreționară) din funcție a unui șir de președinți ai instanțelor judecătorești și tergiversarea confirmării împuternicirilor mai multor judecători.

În rândul celor șase hotărâri ale Curții Constituționale din perioada anilor 2001-2010, considerăm că cea mai importantă este Hotărârea nr. 9/2003, însoțită de opinia separată a unui judecător constituțional [15]. Hotărârea a clarificat și, esențialmente, a justificat fortificarea rolului Președintelui Republicii Moldova în numirea judecătorilor în funcție. Constatările Curții

Constituționale din Hotărârea nr. 9/2003, nefiind fără echivoc, continuă, totuși, să dăinuiască. Este suficient să ne amintim, bunăoară, de refuzul Președintelui Republicii Moldova din 2022 de a confirma împuternicirile a unui număr impunător de judecători.

În speță, a fost solicitat, *inter alia*, controlul constituționalității art. 11 alin. (3) și (4) din Legea nr. 544/1995, introduse în 2001, în scurt timp după schimbarea puterii politice [ibid.]. Noile prevederi au legiferat dreptul Președintelui Republicii Moldova de a respinge candidatura propusă de Consiliul Superior al Magistraturii pentru numirea în funcţia de judecător [ibid., pct. 1]. Inexplicabil, Curtea Constituțională a reliefat că rolul Președintelui Republicii Moldova în numirea judecătorilor în funcție este unul discreționar [15, pct. 6]. Mențiunea că o atare libertate de acțiune a Președintelui Republicii Moldova în raport cu Consiliul Superior al Magistraturii nu lezează principiul independenței judiciare este vădit deficitară [ibid., pct. 6]. În literatură există încercări de a combate această aserțiune [16, p. 233].

În continuare, perioada începând cu anul 2011 și până în prezent, este, fără nicio îndoială, cea mai importantă pentru jurisprudența Curții Constituționale în domeniul independenței judiciare – atât cantitativ, cât și calitativ.

În această privință, competența instanțelor judecătorești de a sesiza direct Curtea Constituțională pentru efectuarea controlului de constituționalitate (începând cu anul 2016), este un factor însemnat, dar nu în măsura caracteristică pentru alte domenii juridice. Problemele tangențiale principiului independenței judiciare sunt adesea ridicate în fața Curții Constituționale de către deputați și Consiliul Superior al Magistraturii. Dar această legitate devine mai puțin pronunțată în ultimii ani. Explicația principală derivă din aglomerația de dosare la Curtea Supremă de Justiție (anterior și la Curtea de Apel Chișinău) în care în calitate de pârâți figurează Consiliul Superior al Magistraturii și/sau Comisia de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor ori Comisia de evaluare a integrității judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție.

În viziunea noastră, motivul bazilar pentru care principiul independenței judiciare a devenit mai proeminent în jurisprudența Curții Constituționale se datorează faptului că din 2011 încoace, aproape toate criteriile de apreciere a independenței judiciare (mai ales a independenței judecătorului) au fost expuse la intervenții legislative, uneori profunde. În particular, ne referim la următoarele criterii: modul de selecție, durata numirii, modul de numire, cariera, modul de eliberare din funcție, inamovibilitatea, imparțialitatea, imunitatea,

inviolabilitatea, salariul și garanțiile sociale, restricții și incompatibilități, și răspunderea.

În general, chestiunile privind independența judiciară, tratate în ultimii ani de Curtea Constituțională, sunt caracterizate printr-un grad ridicat de complexitate. Or, atunci când Curtea Constituțională se expune asupra principiului independenței judiciare, algoritmul de interpretare presupune, de cele mai multe ori, aprecierea criteriilor de independență judiciară în ansamblul și interconexiunea lor. Iar aceste criterii, după cum am menționat, se află de mai mult timp într-un amplu proces de transformare.

• Concluzii

Jurisprudența Curții Constituționale în materia independenței judiciare este bogată: 42 de hotărâri, 22 de decizii și trei avize. Ea poate fi încadrată în trei intervale de timp distincte: anii 1995-2000, anii 2001-2010 și din 2011 până în prezent.

Perioada anilor 1995-2000 a fost marcată de primele interpretări ale Curții Constituționale cu privire la fundamentul juridico-legal al mecanismului de garantare a independenței judiciare. Jurisprudența (șapte hotărâri) nu era diversificată; majoritatea hotărârilor Curții Constituționale erau centrate pe justificarea garanțiilor sociale și materiale pentru judecători ca mijloc de consolidare a independenței acestora.

În perioada anilor 2001-2010, Curtea Constituțională a avut o contribuție nesemnificativă (șase hotărâri) în dezvoltarea principiului independenței judiciare. În același timp, unele constatări problematice ale Curții Constituționale cu referire la raportul între Președintele Republicii Moldova și Consiliul Superior al Magistraturii s-au dovedit a fi durabile.

Perioada din 2011 până în prezent este una în care Curtea Constituțională, în ceea ce vizează analizarea principiului independenței judiciare, a fost extrem de activă: 29 de hotărâri, 22 de decizii și trei avize. Principalul motiv este că în această perioadă, aproape toate criteriile de apreciere a independenței judiciare au fost expuse la intervenții legislative. A sporit și gradul de complexitate a problemelor conexe independenței judiciare, soluționate în ultimii ani de Curtea Constituțională.

• Referințe bibliografice:

1. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2022. 574 p. ISBN 978-9975-151-78-8.
2. Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994, republicată. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 466 din 13.11.2024.
3. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Arc & Gunivas, 2007. 2280 p (p. 1004).
4. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 16 din 2 aprilie 1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 25 din 25.04.1996.
5. Legea privind organizarea judecătorească, nr. 514 din 6 iulie 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 58 din 19.10.1995.
6. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20 iulie 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 59-60 din 26.10.1995.
7. Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție, nr. 789 din 26 martie 1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 32-33 din 30.05.1996.
8. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947 din 19 iulie 1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64 din 03.10.1996.
9. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 10 din 4 martie 1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 18 din 20.03.1997.
10. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 35 din 1 decembrie 1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 84-85 din 18.12.1997.
11. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 38 din 15 decembrie 1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 6-7 din 29.01.1998.
12. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 5 din 26 ianuarie 1998. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 14-15 din 26.02.1998.
13. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 4 din 27 ianuarie 2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 14-16 din 10.02.2000.
14. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 40 din 7 decembrie 2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 157-159 din 21.12.2000.
15. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 9 din 27 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 123-125 din 20.06.2003.
16. MILICENCO Șt. Rolul Președintelui Republicii Moldova în numirea judecătorilor în funcție. În: *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare. Drept, 22-23 aprilie 2021, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2021, pp. 231-238. ISBN 978-9975-159-16-6.